

JAMILA ERGASHEVA HIKOYALARIDA RUHIY TAHLILNING BADIY IFODASI

Qudratilloeva Nigina Ahmadjon qizi

O'zbek filologiyasi fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19691915>

Annotatsiya: *Ushbu tezisdagi Jamila Ergasheva hikoyalarida inson ruhiy holatining badiiy aks ettirilish usullari hamda muallifning individual tasvir tamoyillari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *psixologizm, ruhiy tahlil, ichki kechinma, badiiy tasvir, ayol obrazi, zamonaviy nasr, xotira, ijtimoiy muhit.*

Аннотация: *В данной работе анализируются методы художественного отражения психического состояния человека в рассказах Джамилы Ергашевой и индивидуальные принципы изображения, используемые автором.*

Ключевые слова: *психологизм, психологический анализ, внутренний опыт, художественное изображение, женский образ, современная проза, память, социальная среда.*

Adabiyot insonni anglashning eng nozik vositalaridan biri sifatida uning ichki olamini yoritishga xizmat qiladi. Ayniqsa, zamonaviy nasrda ruhiy jarayonlarni badiiy talqin etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonda yozuvchi nafaqat voqeani hikoya qiladi, balki inson qalbida kechayotgan o'zgarishlarni ham ochib beradi.

Jamila Ergasheva hikoyalarida ruhiy tasvir tashqi harakatlardan mustaqil holda shakllanadi. Qahramonlarning fikr oqimi, ichki izlanishlari va sukutdagi kechinmalari orqali ularning ruhiy qiyofasi gavdalanadi. Muallif voqeani keng tasvirlashdan ko'ra, kichik detallar orqali katta ma'no berishga intiladi. Asarlarda hissiy holatlarni ifodalashda bevosita bayon qilishdan ko'ra, bilvosita tasvir ustunlik qiladi. Qahramonning bir qarashi, qisqa fikri yoki ichki tortinishi orqali uning murakkab ruhiy ahvoli ochiladi. Bu usul o'quvchini matnni chuqurroq anglashga undaydi. Shuningdek, hikoyalarda vaqt va makon ham ruhiy holat bilan uyg'un holda beriladi. Ba'zi vaziyatlarda tashqi muhit qahramon ichki dunyosining aks-sadosi sifatida xizmat qiladi. Bu esa badiiy tasvirning yaxlitligini ta'minlaydi. Jamila Ergasheva hikoyalarida ruhiy tahlilning badiiy ifodasi masalasi faqat individual qahramon kechinmalarini tasvirlash bilan cheklanib qolmaydi, balki insonning ichki dunyosi bilan tashqi borliq o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ham o'zida aks ettiradi. Muallif asarlarida ruhiy holatlarning shakllanishi ko'pincha oddiy, kundalik vaziyatlar orqali yuzaga chiqadi. Bunda hayotiy detallar chuqur ma'no kasb etib, qahramon ichki dunyosini ochishda

muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Yozuvchi qahramonlarining ruhiy holatini tasvirlashda keskin dramatik burilishlardan ko'ra, asta-sekinlik bilan rivojlanadigan ichki jarayonlarga e'tibor qaratadi. Bu esa o'quvchiga qahramonning ruhiy olamiga bosqichma-bosqich kirib borish imkonini beradi. Natijada asarda sodir bo'layotgan voqealar emas, balki ularning qahramon ongida qanday aks etayotgani asosiy o'ringa chiqadi. Muallifning badiiy mahorati shundaki, u ko'pincha qahramonning his-tuyg'ularini to'g'ridan-to'g'ri bayon etmaydi. Aksincha, turli badiiy detallar, ramziy unsurlar va muhit tasviri orqali ruhiy holatni sezdiradi. Masalan, yopiq makon, sokinlik yoki uzoq sukut holatlari qahramon ichki iztiroblarining tashqi ifodasiga aylanadi. Bu kabi vositalar asarlarning emotsional ta'sirchanligini oshiradi.

Jamila Ergasheva hikoyalarida ichki nutq alohida ahamiyatga ega. Qahramonning o'z-o'zi bilan muloqoti, ichki savol-javoblari orqali uning ruhiy izlanishlari ochib beriladi. Bu jarayonda fikrlar tartibsiz yoki keskin bo'lishi mumkin, ammo aynan shu holat inson ongining tabiiyligini aks ettiradi. Yozuvchi ushbu usul orqali qahramon ruhiyatining sun'iy emas, balki jonli va ishonarli tasvirini yaratadi. Bundan tashqari, muallif hikoyalarida esdalik va xotira motivlari ham muhim o'rin tutadi. Qahramonning o'tmishga qaytishi, o'tgan voqealarni eslashi orqali uning hozirgi ruhiy holati yanada chuqurroq anglashiladi. Xotiralar nafaqat voqeani boyitadi, balki qahramonning ichki ziddiyatlarini ham ochishga xizmat qiladi. Shu orqali vaqt tushunchasi ham psixologik mazmun kasb etadi.

Yozuvchi asarlarida til va uslub ham ruhiy tasvir bilan uzviy bog'langan. Gaplarning qisqaligi, ba'zan to'liq bo'lmagan ifodalar, sukutni eslatuvchi pauzalar qahramonning ichki holatini ifodalashga xizmat qiladi. Bu esa matnda o'ziga xos ritmni yuzaga keltirib, o'quvchining diqqatini ruhiy jarayonlarga qaratadi. Jamila Ergasheva hikoyalarida qahramonlarning ichki kechinmalari ko'pincha qarama-qarshi hissiyotlar orqali namoyon bo'ladi. Bir vaqtning o'zida ishonch va shubha, sevgi va ranjish, umid va tushkunlik kabi ziddiyatli holatlar inson ruhiyatining murakkabligini ko'rsatadi. Muallif ana shu ziddiyatlarni tabiiy tarzda tasvirlab, qahramon obrazini yanada jonli qiladi. Shuningdek, yozuvchi ijodida insonning yolg'izlik hissi ham muhim psixologik qatlam sifatida aks etadi. Qahramonlarning atrofdagilar bilan bo'lgan munosabatlarida ichki begonalashuv, tushunilmaslik hissi sezilib turadi. Bu holat ularning ruhiy iztiroblarini kuchaytiradi va asarning umumiy kayfiyatiga ta'sir ko'rsatadi.

Yana bir e'tiborli jihat shundaki, muallif hikoyalarida ortiqcha tafsilotlarga berilmaydi. Har bir detal ma'lum maqsadga xizmat qiladi. Bu esa matnning siqiq,

lekin mazmunan boy bo'lishini ta'minlaydi. O'quvchi ortiqcha chalg'imag, to'g'ridan-to'g'ri qahramon ruhiyati bilan yuzma-yuz keladi. Jamila Ergasheva hikoyalarida psixologik tasvirning kuchi aynan sezdirish usulida namoyon bo'ladi. O'quvchi ko'p hollarda aytilmagan fikrni o'zi to'ldiradi, his etadi. Bu esa badiiy asarni passiv o'qish emas, balki faol idrok etish jarayoniga aylantiradi. Bundan tashqari, muallifning ayol qahramonlarga murojaat qilishi tasodifiy emas. Ayol ruhiyati orqali u yanada nozik, murakkab va ko'p qatlamli kechinmalarni ifodalash imkoniga ega bo'ladi. Bu esa asarlarga o'ziga xos samimiyat va ta'sirchanlik bag'ishlaydi. Yozuvchi hikoyalarida ijtimoiy muhit ham bevosita ruhiy holatga ta'sir qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Qahramonlarning ichki kechinmalari ularning yashash sharoiti, atrofdagi insonlar bilan munosabatlari va hayotiy tajribasi bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Shu bois ruhiy tahlil individual va ijtimoiy qatlamlarning uyg'unligida beriladi.

Umuman olganda, Jamila Ergasheva hikoyalarida ruhiy tahlil badiiy tasvirning markaziy elementi sifatida xizmat qiladi. Yozuvchi inson qalbining nozik jihatlarini ochishda o'ziga xos uslub yaratgan bo'lib, bu uslub zamonaviy o'zbek nasrining muhim yutuqlaridan biri sifatida baholanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – T.: Navoiy universiteti, 2018.
2. Ergasheva J. Zamonaviy hikoyalar to'plami. – Toshkent: Adabiyot, 2021. – 45–78-betlar.
3. Rasulov A. Badiiy matn va psixologik tahlil. – Toshkent: Universitet, 2021. – 90–120-betlar.
4. Boboxonov M. Zamonaviy nasrda badiiy psixologizm dinamikasi // A. Rahimov tavalludining 80 yilligiga bag'ishlab o'tkazilgan "Adabiyotshunoslikning dolzarb muammolari" ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. – Farg'ona, 2015. – B. 71-73.
5. To'ychiyev U. O'zbek adabiyotida badiiylilik mezonlari va ularning maromlari. – Toshkent.: Yangi asr avlodi, 2011. – 508 b.
6. Umurov H. Badiiy psixologizm va hozirgi o'zbek romanchiligi. – T.: Fan, 1983. 26-bet.

